

*Круглий стіл на тему:
«Принцип концентрації розгляду в межах справи про банкрутство всіх спорів,
стороною в яких є боржник»*

*Доповідач:
Райчева С.І.,*

Національна академія наук України,
Інститут економіко-правових досліджень, аспірантка,
суддя Господарського суду Одеської області

ТЕМА:

**ВІДОКРЕМЛЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ
ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ КОНЦЕНТРАЦІЇ МАЙНОВИХ
СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ БОРЖНИКА**

Можливість отримання належного судового захисту та забезпечення стабільності господарського правопорядку в цілому має прямий зв'язок з процесуальною формою, у якій цей судовий захист втілюється.

Розвиток процесуальної форми справи про банкрутство зумовив можливість господарським судам акумулювати у межах процедури банкрутства розгляд спорів, що пов'язані з майновим станом неплатоспроможного боржника.

Маю переконання, що відокремлене провадження є своєрідним двигуном справи про банкрутство у досягненні загальної мети – відновлення платоспроможності господарюючого суб'єкта-боржника та задоволення вимог кредиторів.

Зараз я пропоную акцентувати увагу на тому, у якому векторі рухається розвиток відокремленого провадження з розгляду майнових спорів.

Якщо загальною ціллю процедури банкрутства визначати можливість максимального задоволення вимог кредиторів, а ми розуміємо, що і відновлення платоспроможності боржника теж впроваджується для цієї мети просто у більш пролонгованому проміжку часу, то розвиток процедури концентрації майнових спорів вже пройшов наступні етапи з урахуванням зміни пріоритетів.

Спочатку ціллю зосередження усіх майнових спорів у полі зору одного судді було уникнення протистояння позовного процесу та конкурсного (ми пам'ятаємо як під час процедур реалізації ліквідаційної маси колеги вживали заходи для забезпечення позову та ін.). На цьому етапі виникла необхідність створити концепт «майновий спір розглядає суд, у провадженні якого знаходиться справа про банкрутство». Після певних суперечок хто ж є цим судом, усталеною стала позиція, що це суддя, який розглядає справи про банкрутство. Таким чином більш значущим став принцип судового нагляду (контролю).

Далі Україна надавала великого значення покращенню своїх позицій у рейтингу Doing Business щодо інвестиційної привабливості, який складається Світовим банком, і де індекс закриття підприємства (відсоток погашених вимог, строки та додаткові витрати на закриття неплатоспроможного суб'єкта) впливали на місце у рейтингу. Тоді більшість заяв розглядались у межах справи про банкрутство. Результатом таких розглядів ми мали більш стислі строки розгляду майнових спорів, особливо щодо спростування майнових дій та повернення майна від третіх осіб. Строки апеляційного та касаційного оскарження були більш лаконічними, оскільки передбачали перегляд ухвали у справі, а не рішення суду. Відповідно скорочувались строки розгляду справи про банкрутство в цілому. Також почали покращуватись результати щодо кількості задоволених вимог кредиторів у справі. Даний підхід сприяв посиленню принцип процесуальної економії.

В подальшому деякі вищезазначені заяви вийшли за коло питань, що розглядав суд, у провадженні якого знаходилась справа про банкрутство, і почали розглядатись як окремі позовні заяви. Був період скасування при перегляді рішень судів, прийнятих за результатами таких процесів. Потім був період залишення таких рішень в силі, якщо за результатами розгляду по суті ухвалено законне рішення.

У вузькому професійному колі ми можемо зараз говорити, що першочерговою підставою для виокремлення позовів від справи про банкрутство було бажання не зовсім добросовісних учасників справ про банкрутство уникнути

розгляду спорів про право власності на майно, визнання угод недійсними та скасування результатів аукціонів не тим складом суду, який розглядав справу про банкрутство. Сторони користувались необізнаністю з даного питання інших суддів, які не розглядали справи про банкрутство. Сторони, а іноді і арбітражні керуючі, мали певні сподівання у цих процесах, зокрема, що суд не буде, на їх думку, заангажований щодо контрагентів боржника. Вже тоді почали з'являтися перші натяки неучасників справ про банкрутство, що суд займає «проборжникову» позицію у всіх майнових процесах. Тоді виникла необхідність з боку суду показати посилення загальних принципів (засад) господарського судочинства, зокрема, принципів рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін, диспозитивності.

Частково суддями таке виведення справ у площину позовного провадження не сприймалось як небезпечне. Щодо питання визнання права власності, то остаточне рішення, яке в подальшому підлягало б виконанню незалежно від наявності справи про банкрутство, було абсолютно логічним та підтримувалось в цілому. Ми пам'ятаємо той період коли досить багато справ про банкрутство припинялось як необґрунтовано порушені, або як такі, що порушені щодо боржника, який підлягав приватизації, або взагалі як справи, що розглядались за положеннями Закону про Банкрутство, які втратили чинність (ст.ст. 51,52 Закону).

На той час як і на теперішній не існувало та не існує підстав для подальшого розгляду заяв у справі, якщо судом прийнято рішення про закриття провадження у справі про банкрутство. Усі ці заяви суд автоматично залишає без розгляду. А результати розгляду заяв у справі про банкрутство (і тут я маю на увазі усі види заяв – з грошовими вимогами до боржника, майнові спори, трудові спори, спори щодо управління боржником) втрачають свою юридичну силу після закриття провадження у справі. Навіть наслідки ухвалених судом постанов про визнання банкрутом та постановлених ухвал про введення процедур санації припиняють свою фактичну дію. Відсутність виконавчих документів за рішеннями у справі про банкрутство та відсутність правових норм, які визначають статус цих рішень у разі закриття провадження у справі про банкрутство, дуже занижує значення

процесуальних дій суду у справах про банкрутство. За мовчазної згоди усіх учасників судового процесу прийняті під час процедур рішення у разі закриття справи про банкрутство просто стираються, ніби їх і не існує.

Це системна проблема. Розглядаючи усі майнові спори у справі і не гарантуючи учасникам справи подальшу дію та виконання прийнятих судом рішень, ми отримали у якійсь мірі порушення принципу остаточності судового рішення, юридичної визначеності, навіть принципу процесуальної економії, тому що сторони потрапляли у ситуації, коли їм доводилось після усіх процесів у справі про банкрутство починати позовні процеси – нести додаткові судові витрати, витрачати час.

Тому судді почали допускати думку, що виправданим може бути не лише розгляд усіх питань у самій справі про банкрутство, але й розгляд майнових спорів як окремих і самостійних справ.

На мою думку, судді першої інстанції ніколи не думали про доцільність виведення усіх майнових спорів у ранг окремих справ позовного провадження, тому що це значно ускладнювало розгляд основної справи як по формальним підставам так і по строкам.

Перша редакція Кодексу України з процедур банкрутства зберегла можливість розгляду деяких спорів безпосередньо у справі про банкрутство (ст. 42) та визначила порядок розгляду більшості майнових спорів (ст. 7) як позовних проваджень.

В подальшому і спори за ст. 42 Кодексу судовою практикою були виведені за межі заяв у справі, та отримали статус позовних.

На мою думку, єдиною реально виправданою підставою для такого кроку було надання учасникам майнового спору (боржнику та його контрагентам) права на судовий захист на рівних правах.

Строки розгляду майнових спорів, з урахування необхідності провести усі процесуальні дії у справі, значно зростали. Частково нівелювала цей недолік можливість направлення для перегляду у апеляційному та касаційному порядку

рішення у майновому спорі окремої справи, що не впливало на можливість продовжувати розгляд справи про банкрутство.

Однак, в подальшому дотримання принципу процесуальної економії господарського судочинства було висвітлено таким чином, що для найбільш повного та всебічного розгляду справи суддя має використовувати всі встановлені законом засоби з урахуванням строків визначених нормами процесуального права та розглядаючи позов в межах справи про банкрутство, не повинен обмежуватися дослідженням доказів, наданих заявником та іншими учасниками провадження (матеріали позовного провадження), але має в силу наведених вище особливостей природи банкрутства надавати оцінку заявленим вимогам з урахуванням дослідження усїєї сукупності доказів, в тому рахунку і тих, що містяться в матеріалах справи про банкрутство боржника.

Позитивні сторони такого підходу зрозумілі. Посилення ефективності дії принципу судового нагляду (контролю) є очевидним.

Але з'явилась і інша сторона. Якщо стороною у справі виступали боржник, арбітражний керуючий чи кредитор, то вони розуміли цю позицію як обов'язок суду доповнити їх доводи та докази з урахування справи про банкрутство. Твердження суду, що позовна заява має відповідати вимогам ГПК України щодо наявності у ній копій усіх доказів, що дослідженню підлягають лише ті обставини, на які посилається позивач, вже не сприймалися як аксіома. Позивач робив лише посилання на наявність якихось відомостей у справ про банкрутство і вважав, що цього є достатньо для їх дослідження. Проте, відповідач не є учасником справи про банкрутство і не обізнаний щодо обставин цієї справи. Ті звинувачення, що відкриваючи провадження у справі про банкрутство ми ніби «всиновлюємо» боржника і далі розділяємо обов'язки по догляду за ним з арбітражним керуючим і кредиторами знову з'явилися з ще більшим акцентом на порушення прав неучасників справи про банкрутство.

Тобто, фактично розглядаючи справу позовного провадження ми відійшли від його призначення – визначення та задоволення індивідуальних вимог кредиторів, а перейшли до призначення провадження у справі про банкрутство –

задоволення сукупності вимог кредиторів неплатоспроможного боржника. Таким чином, загальні принципи господарського судочинства – рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін, диспозитивності, – знову набули трансформованого вигляду у процедурі банкрутства і тяжіють до категорії «балансу інтересів».

Це не добре і не погано. Це результат, який ми маємо.

Якщо ми формуємо такий вектор розвитку для процедури банкрутства як домінант інтересів неплатоспроможного боржника над платоспроможними учасниками економіки, то треба розуміти де проходить межа пріоритетного опікування неплатоспроможними учасниками економіки, яка не шкодить платоспроможним учасникам і не створює штучні умови для банкрутств інших суб'єктів господарювання або фізичних осіб?

Якщо ми наділяємо суд обов'язком не просто наглядати, контролювати дії учасників, а фактично залучаємо суд до активних дій, то давайте легалізувати і права господарського суду. Пропоную розглянути можливість при розгляді майнових спорів видозмінити та пристосувати для процедури банкрутства принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі, який існує у адміністративному судочинстві, і передбачає вжиття визначених законом заходів, необхідних для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів, з власної ініціативи. Факти ми вже існуємо у цій площині. Але суд має бути убезпечений від звинувачень у упередженості під час процедури банкрутства.